THE PERSPECTIVE OF NEW ERA SCIENCES
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
www.global-science-review.com
editor@global-science-review.com

BO‘LAJAK PEDAGOGLARNING KASBIY KOMPETENSIYASI

Iqtisodiyot va Pedagogika Universiteti Samarqand kampusi, 1-kurs magistranti: Aliyeva Gulshoda Ikromjon qizi

Ilmiy rahbar: Amirullayeva Barno

Annotatsiya

Mazkur maqolada bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyasi tushunchasi, uning tarkibiy tuzilishi va oliy ta’lim jarayonida shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot nazariy-tahliliy xarakterga ega bo‘lib, pedagog kasbiy kompetensiyasiga oid xalqaro ilmiy tadqiqotlar, zamonaviy kompetensiya modellari hamda xalqaro ta’lim tashkilotlarining materiallari asosida amalga oshirildi. Tahlil natijasida bo‘lajak pedagogning kasbiy kompetensiyasi faqat fan bo‘yicha bilimlarni egallash bilan chegaralanmasligi, balki pedagogik mazmuniy bilim, metodik faoliyat, kasbiy motivatsiya, o‘zini boshqarish, kommunikativ faoliyat, baholash, refleksiya va raqamli kompetensiyaning o‘zaro integratsiyasi orqali namoyon bo‘lishi aniqlandi. Shuningdek, nazariy tayyorgarlikni pedagogik amaliyot bilan bog‘lash, mentorlik va fikr-mulohaza mexanizmlaridan foydalanish, talabaning refleksiv faoliyatini tashkil etish bo‘lajak pedagogning kasbiy tayyorgarligini kuchaytiruvchi muhim omillar sifatida ko‘rsatildi. O‘zbekistonning TALIS 2024 ma’lumotlari ham boshlang‘ich pedagogik ta’lim, raqamli vositalardan foydalanish, umumiy pedagogika va mentorlik bo‘yicha muhim ko‘rsatkichlarni taqdim etadi. Maqolada bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: bo‘lajak pedagog, kasbiy kompetensiya, pedagogik kompetensiya, pedagogik mazmuniy bilim, kasbiy tayyorgarlik, pedagogik amaliyot, mentorlik, refleksiya, raqamli kompetensiya.

Kirish

Ta’lim tizimining sifati ko‘p jihatdan pedagog kadrlarning kasbiy tayyorgarligiga bog‘liq. Zamonaviy pedagogdan nafaqat o‘z fanini chuqur bilish, balki mazkur bilimlarni turli pedagogik vaziyatlarda qo‘llash, ta’lim oluvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish, ta’lim jarayonini loyihalash, o‘quv natijalarini baholash va o‘z faoliyatini muntazam tahlil qilish talab etiladi. Shu sababli oliy pedagogik ta’lim jarayonida bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish alohida ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Kasbiy kompetensiya tushunchasi pedagogika fanida bir xil mazmunda talqin qilinmaydi. Ayrim yondashuvlarda u bilim va ko‘nikmalar bilan izohlansa, zamonaviy tadqiqotlarda kasbiy kompetensiya bilim, faoliyat, motivatsiya, e’tiqod, refleksiya va kasbiy identifikatsiyani birlashtiruvchi ko‘p o‘lchovli konstrukt sifatida qaralmoqda. Kunter va hammualliflarining tadqiqotida pedagogik mazmuniy bilim, kasbiy e’tiqodlar, ishga oid motivatsiya va o‘zini boshqarish o‘qituvchi kasbiy kompetensiyasining muhim jihatlari sifatida o‘rganilgan. Tadqiqotda pedagogik mazmuniy bilim, o‘qitishga bo‘lgan ishtiyoq va o‘zini boshqarish ko‘rsatkichlari dars sifati bilan ijobiy bog‘liqlikda ekani aniqlangan.

Pedagog kasbiy kompetensiyasini tushuntirishda L. Shulmanning pedagogik mazmuniy bilim haqidagi konsepsiyasi ham muhim nazariy asos hisoblanadi. Shulman pedagog uchun fan mazmunini bilishning o‘zi yetarli emasligini, ushbu mazmunni ta’lim oluvchiga tushunarli shaklda taqdim etish uchun maxsus pedagogik bilim zarurligini ko‘rsatgan. Uning 1986-yilda Educational Researcher jurnalida e’lon qilingan maqolasi pedagogik mazmuniy bilim konsepsiyasining asosiy manbalaridan biridir.

Bugungi sharoitda pedagogning kasbiy kompetensiyasi raqamli texnologiyalar rivoji natijasida yanada kengaymoqda. Yevropa Komissiyasining DigCompEdu modeli pedagoglarning raqamli kompetensiyasini professional faoliyat, raqamli resurslar, o‘qitish va o‘rganish, baholash, ta’lim oluvchilar imkoniyatlarini kengaytirish hamda ularning raqamli kompetensiyasini rivojlantirish yo‘nalishlari orqali tavsiflaydi.

O‘zbekiston ta’lim tizimi uchun ham mazkur masala dolzarb. OECD tomonidan 2025-yilda e’lon qilingan TALIS 2024 O‘zbekiston mamlakat hisobotida yaqinda boshlang‘ich pedagogik ta’limni tamomlagan respondentlarning 89 foizi boshlang‘ich ta’lim sifatini umuman yuqori deb baholagani qayd etilgan. Shu guruhning 74 foizi umumiy pedagogika, 78 foizi o‘qitishda raqamli resurs va vositalardan foydalanish, 78 foizi esa o‘quvchilarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha yaxshi tayyorgarlikka ega ekanini bildirgan.

Mazkur ko‘rsatkichlar bo‘lajak pedagoglarni tayyorlash masalasida nazariy bilim bilan bir qatorda amaliy, kommunikativ, refleksiv va raqamli kompetensiyalarni ham tizimli shakllantirish zarurligini ko‘rsatadi.

Tadqiqotning maqsadi va metodlari

Tadqiqotning maqsadi bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyasi mazmunini ilmiy manbalar asosida tahlil qilish, uning asosiy tarkibiy qismlarini aniqlash va oliy ta’lim sharoitida mazkur kompetensiyani rivojlantirishning pedagogik yo‘nalishlarini asoslashdan iborat.

Tadqiqot nazariy-tahliliy xarakterga ega**.** Unda ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, konseptual umumlashtirish, tizimlashtirish va kontent tahlil usullaridan foydalanildi. Tahlil uchun pedagoglarning kasbiy kompetensiyasi, pedagogik mazmuniy bilim, bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlash, pedagogik amaliyot, raqamli kompetensiya va mentorlik masalalariga bag‘ishlangan xalqaro ilmiy manbalar tanlandi.

Tadqiqotda empirik tajriba yoki maxsus so‘rovnoma o‘tkazilmagan. Shu sababli maqolada keltirilgan xulosalar muallif tomonidan o‘tkazilgan tajriba natijalari emas, balki mavjud ilmiy tadqiqotlarning nazariy sintezi va tahlili sifatida talqin qilinadi.

Bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyasi tushunchasi

“Kasbiy kompetensiya” shaxsning muayyan kasbiy faoliyatni samarali amalga oshirishiga imkon beradigan bilim, ko‘nikma, tajriba, munosabat va faoliyat qobiliyatlarining yaxlit tizimini anglatadi. Pedagogik faoliyatda ushbu tushuncha o‘ziga xos mazmunga ega, chunki pedagog nafaqat muayyan bilimlarni egallashi, balki ularni boshqa shaxsning o‘zlashtirishi uchun moslashtira olishi kerak.

Shulman tomonidan ishlab chiqilgan pedagogik mazmuniy bilim konsepsiyasi aynan shu jihatni tushuntiradi. Pedagogning fan bo‘yicha bilimlari o‘qitish uchun zarur bo‘lsa-da, ular o‘quv materialini tushuntirish, misollar tanlash, murakkab tushunchalarni soddalashtirish va o‘quvchilarning mavjud bilimlari bilan bog‘lash imkonini beradigan pedagogik bilimlar bilan uyg‘unlashishi kerak.

Kunter va hammualliflarining ko‘p komponentli modelida esa pedagogning kasbiy kompetensiyasi bir nechta o‘zaro bog‘liq jihatlar orqali qaraladi. Tadqiqotchilar pedagogik mazmuniy bilim bilan bir qatorda kasbiy e’tiqodlar, ishga oid motivatsiya va o‘zini boshqarishni ham o‘rganishgan. Ularning empirik natijalari pedagogik mazmuniy bilim, o‘qitishga bo‘lgan ishtiyoq va o‘zini boshqarish dars sifati bilan bog‘liqligini ko‘rsatgan.

2026-yilda Weyers, Thomas va König tomonidan e’lon qilingan tadqiqotda ham pedagogning kasbiy kompetensiyasi ko‘p o‘lchovli konstrukt sifatida ko‘rib chiqilgan. Tadqiqotda bilim va ko‘nikmalar, kasbiy e’tiqodlar hamda affektiv-motivatsion xususiyatlarni o‘z ichiga oluvchi kompetensiya modeli asosida Germaniyadagi bakalavr va magistr darajasidagi bo‘lajak pedagoglar taqqoslangan. Tadqiqotda 690 nafar ishtirokchi qatnashgan bo‘lib, 234 nafari magistratura, 456 nafari bakalavriat bosqichidagi talabalardan iborat bo‘lgan. Mualliflar magistratura

bosqichidagi talabalar bir qator bilim sohalarida yuqoriroq natijalarga ega bo‘lganini qayd etgan.

Shu asosda bo‘lajak pedagogning kasbiy kompetensiyasini quyidagi komponentlar orqali tavsiflash mumkin:

Kompetensiya komponenti	Mazmuni
Fan kompetensiyasi	O‘qitiladigan fan mazmunini chuqur va tizimli bilish
Pedagogik-metodik kompetensiya	Fan mazmunini ta’lim oluvchilarga mos metod va usullar orqali yetkazish
Didaktik kompetensiya	Ta’lim maqsadi, mazmuni, metodlari, vositalari va natijalarini uyg‘unlashtirish
Kommunikativ kompetensiya	Ta’lim oluvchilar va hamkasblar bilan samarali pedagogik muloqot qilish
Baholash kompetensiyasi	Ta’lim natijalarini mezonlar asosida aniqlash va fikr-mulohaza berish
Refleksiv kompetensiya	O‘z pedagogik faoliyatini tahlil qilish va takomillashtirish
Motivatsion komponent	Pedagoglik kasbiga ijobiy munosabat va kasbiy rivojlanishga ehtiyoj
Raqamli kompetensiya	Raqamli vositalarni pedagogik maqsadga muvofiq qo‘llash

Mazkur komponentlarni alohida ko‘nikmalar yig‘indisi sifatida emas, balki yagona tizim sifatida ko‘rish maqsadga muvofiq. Masalan, pedagog raqamli platformadan foydalanishni texnik jihatdan bilishi mumkin, ammo undan samarali dars tashkil etish uchun didaktik va metodik kompetensiyaga ham ega bo‘lishi kerak.

Bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari

Nazariya va amaliyot integratsiyasi

Bo‘lajak pedagoglarni tayyorlash jarayonida nazariy bilimlarni real pedagogik faoliyat bilan bog‘lash muhim shartlardan biridir. Pedagogika, psixologiya va metodika fanlarida o‘zlashtirilgan bilimlar amaliy vaziyatlarda qo‘llanilgandagina kasbiy faoliyat uchun funksional ahamiyat kasb etadi.

2026-yilda Frontiers in Education jurnalida chop etilgan tizimli-konseptual sharhda bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyasi va amaliyotga yo‘naltirilgan ta’lim o‘rtasidagi bog‘liqlik tahlil qilingan. Mualliflar amaliyotning o‘zi emas, balki haqiqiy maktab tajribasi, mentorlik, tizimli refleksiya, tuzilgan fikr-mulohaza va kompetensiyaga mos baholashning birgalikda tashkil etilishi kompetensiya rivojiga ko‘proq imkon berishini ta’kidlaydi.

Shu sababli pedagogik amaliyotni faqat dars kuzatish yoki tayyor darsni takrorlash bilan chegaralash maqsadga muvofiq emas. Talaba dars maqsadini belgilashi, dars ishlanmasini ishlab chiqishi, ta’lim metodlarini tanlashi, amaliy mashg‘ulot o‘tkazishi va undan keyin o‘z faoliyatini tahlil qilishi kerak.

Bu jarayonni quyidagi ketma-ketlikda tashkil etish mumkin:

nazariy bilim → amaliy vazifa → mustaqil pedagogik faoliyat → mentor fikr-mulohazasi → refleksiya → takomillashtirish.

Mazkur sikl bo‘lajak pedagogning bilimlarini real kasbiy vaziyatlarda qo‘llash imkoniyatini kengaytiradi.

Mentorlik va pedagogik fikr-mulohaza

Bo‘lajak pedagogning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishda mentorlik muhim o‘rin tutadi. Tajribali pedagog tomonidan beriladigan aniq va asoslangan fikr-mulohaza talabaning o‘z faoliyatini tashqi nuqtayi nazardan ko‘rishiga imkon beradi.

OECDning TALIS 2024 O‘zbekiston bo‘yicha hisobotida besh yilgacha ish tajribasiga ega bo‘lgan yangi pedagoglarning 56 foizi tayinlangan mentorga ega ekani, 97 foizi esa mentorlik dasturlari mavjud bo‘lgan maktablarda ishlashi ko‘rsatilgan.

Xulosa

Bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyasi zamonaviy oliy pedagogik ta’limning asosiy natijalaridan biridir. Ilmiy manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ushbu kompetensiyani faqat fan bo‘yicha bilimlar yoki alohida pedagogik ko‘nikmalar bilan izohlash yetarli emas. Kasbiy kompetensiya bilim, pedagogik-metodik faoliyat, motivatsiya, kommunikatsiya, baholash, refleksiya va raqamli faoliyatning o‘zaro integratsiyasi orqali shakllanadi.

Bo‘lajak pedagoglarni tayyorlashda birinchi navbatda fan bilimlari bilan pedagogik mazmuniy bilimlarni uyg‘unlashtirish zarur. Shulman tomonidan asoslangan pedagogik mazmuniy bilim konsepsiyasi pedagogning samarali faoliyati uchun “nimani o‘qitish” bilan bir qatorda “qanday o‘qitish” masalasini ham bilish zarurligini ko‘rsatadi.

Ikkinchi muhim yo‘nalish — nazariya va amaliyot integratsiyasidir. Pedagogik amaliyot talabaning nazariy bilimlarini real ta’lim vaziyatlarida qo‘llash, xatolarini aniqlash va kasbiy tajriba to‘plash imkonini beradi. Bunda mentorlik, tizimli fikr-mulohaza va refleksiya amaliyotning samaradorligini oshiruvchi mexanizmlar sifatida qaralishi lozim.

Uchinchi yo‘nalish — raqamli kompetensiyani rivojlantirish. DigCompEdu modeli raqamli texnologiyalarni pedagogik faoliyatga maqsadli integratsiyalash zarurligini ko‘rsatadi. O‘zbekistonning TALIS 2024 natijalari esa raqamli vositalardan, jumladan sun’iy intellektdan foydalanish pedagoglarning amaliy faoliyatiga kirib kelayotganini ko‘rsatmoqda.

To‘rtinchi yo‘nalish — kasbiy refleksiyani shakllantirishdir. Bo‘lajak pedagog o‘z faoliyatini tahlil qilish, pedagogik qarorlarining natijalarini baholash va keyingi faoliyatini takomillashtirishga qodir bo‘lishi kerak.

Shunday qilib, bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishni “bilim berish” jarayoni sifatida emas, balki bilimni amaliy faoliyatga aylantirish, faoliyatni tahlil qilish va uni takomillashtirishga asoslangan uzluksiz kasbiy shakllanish jarayoni sifatida tashkil etish maqsadga muvofiq.

Raqamli texnologiyalar, jumladan sun’iy intellekt vositalaridan pedagogik va mas’uliyatli foydalanish bo‘yicha amaliy mashg‘ulotlarni kengaytirish.

Talabalarning kasbiy rivojlanishini portfolio, mikroo‘qitish, amaliy topshiriqlar va mentor fikr-mulohazasi orqali muntazam monitoring qilish.

Oliy ta’lim muassasasi va ta’lim tashkilotlari o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirib, bo‘lajak pedagoglarning real kasbiy muhit bilan aloqasini kengaytirish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shulman, L. S. (1986). Those who understand: Knowledge growth in teaching. Educational Researcher, 15(2), 4–14.https://doi.org/10.3102/0013189X015002004
2. Kunter, M., Klusmann, U., Baumert, J., Richter, D., Voss, T., & Hachfeld, A. (2013). Professional competence of teachers: Effects on instructional quality and student development. Journal of Educational Psychology, 105(3), 805–820.https://doi.org/10.1037/a0032583
3. Redecker, C. (2017). European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu. Publications Office of the European Union.https://doi.org/10.2760/159770
4. Moreira, M. A., Rumbo Arcas, B., Gómez Sánchez, T., Bermejo García, R., Ruiz Melero, M. J., Cunha Paula Souza, N. B., Viana, M. A., & Almeida, M. E. (2023). Teachers’ pedagogical competences in higher education: A systematic

literature review. Journal of University Teaching and Learning Practice, 20(1).https://doi.org/10.53761/1.20.01.07

5. Weyers, J., Thomas, K., & König, J. (2026). Teacher professional competence as a multidimensional construct: Evaluating the effectiveness of university teacher education. Educational Assessment, Evaluation and Accountability.https://doi.org/10.1007/s11092-026-09500-4
6. Zharylgassova, P., Saparbaikyzy, S., Tulenova, U., Gulash, K., Smatova, K., & Mkilima, T. (2026). Practice-oriented learning and professional competence of future teachers: A scoping-conceptual review and structural equation modelling agenda. Frontiers in Education, 11, 1875842.https://doi.org/10.3389/feduc.2026.1875842
7. OECD. (2025). Results from TALIS 2024: The State of Teaching. OECD Publishing, Paris.https://doi.org/10.1787/90df6235-en
8. OECD. (2025). Results from TALIS 2024 – Country Note: Uzbekistan. OECD Publishing.